

Znanstveni skup povodom
300-te godišnjice
oslobođenja Imotskog od
osmanske vlasti

Imotski, 5. - 7. listopada 2017. godine

Uvod

U dalekom Požarevcu (jugoistočno od Beograda) 22. srpnja 1718. godine, nakon više od mjesec dana pregovaranja, sklopljen je mir između Mletačke republike i Habsburške monarhije s jedne i Osmanskog carstva s druge strane. Ovim događajem zaključeno je veliko poglavlje u povijesti Hrvatske, a posebno Dalmacije, s obzirom da je time završen posljednji rat koji je Prejasna Republika sv. Marka vodila s Osmanskim carstvom. Da bi pokazao svu raskoš i sjaj Venecije, mletački pregovarač Carlo Ruzzini stigao je na potpisivanje ugovora s tri kočije u koje je bilo upregnuto po šest konja. U pratnji su bili brojni plemići i sluge te postrojbe oklopnika. Predstavnici i vojnici Habsburške imperije pristigli su gotovo ravno s bojišta, a ni osmanska strana nije zaostajala u svojem orijentalnom sjaju i raskoši. Potpisivanje mira, kakve li ironije, pozdravile su brojne topovske salve i tri tisuće plotuna iz pušaka. Osim zaraćenih strana pregovorima je prisustvovao i bivši engleski poslanik na carigradskoj Porti sir Robert Sutton koji je kao tumača (dragomana) dobio Luku Kirika, dubrovačkog konzula u Carigradu preko kojega je Republika sv. Vlaha dobivala prevažne informacije. Strepili su za svoju budućnost u događajima koji su tada oblikovali ovaj dio Europe ili kako kažu u jednom pismu Kiriku „...da od nas ne ostane samo ime da smo jednom bili Dubrovnik“.

U prvom članku mirovnog ugovora između Venecije i Osmanlija spominje se Imotski, malena utvrda negdje u krševitom zaleđu Dalmacije koju nitko od prije spomenutih sudionika ovih pregovora nije vidio. Granica koje će se tada uspostaviti oko tvrđave u polukrugu na udaljenosti od jednog sata hoda danas je onaj isti polukrug koji vidimo oko Imotskog na karti Republike Hrvatske. Neprirodno, nasilno i nepovratno tada je razdijeljen jedinstveni prostor stare Imote. Onom drugom dijelu, u današnjoj Hercegovini, Turci daju ime Bekiye-i Imotski – ostatak od Imotskog! U narednim mjesecima potegnut će se ova crta i u prostoru. Počelo se s time već u prosincu 1718. godine kada su se sastali dalmatinski providur i budući dužd Alvise Mocenigo i Mehmed efendija Šaba.

Manje od godinu dana prije ovih događaja u Požarevcu, točnije s 1. na 2. kolovoz 1717. godine, iz imotske tvrđave „Topane“ Turci su se, nakon kratke ali žestoke opsade, povukli prema Ljubuškom. Slijedećeg jutra na blagdan Porcijunkule - Gospe od Anđela - na poseban način povezane s franjevačkim redom, legendarni fra Stipan Vrljić slavio je u tvrđavi svečani Te Deum. Gotovo istog časa taj je čovjek, s nemjerljivim zaslugama za povijest ovog kraja, započeo s gradnjom crkvice u tvrđavi, prve koju je grad vidio nakon više od 200 godina osmanske vlasti. Ubrzo će se krenuti i s gradnjom župne crkve sv. Frane i imotskog samostana. A između tvrđave i samostana razvit će se u narednim stoljećima grad - koji nas je ugostio

ovih dana.

Ove godine, točnije 2. kolovoza, navršilo se točno 300 godina od oslobođenja Imotskog od turske vlasti. Osmanska vlast na ovim prostorima, odlazak Turaka, formiranje nove granice, povratak franjevacu u Imotski te niz drugih događaja obilježili su zauvijek prostor Imotske krajine te značajno utjecali na njen budući razvoj.

Stoga su Grad Imotski, Franjevački samostan u Imotskom te Konzervatorski odjel u Imotskom pokrenuli inicijativu da se ova obljetnica dostojno obilježi. Ovaj znanstveni skup koji smo organizirali u suradnji sa splitskim i zagrebačkim Filozofskim fakultetom te isključivo uz nesebičnu financijsku pomoć Županije Splitsko-dalmatinske, kruna je našeg zajedničkog rada. Skup se održava pod pokroviteljstvom Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti. Posljednji ovakav skup dogodio se u imotskom Franjevačkom samostanu sada već davne 1988. godine, povodom 250. obljetnice osnivanja samostana. U zborniku „Čuvari baštine“ posvećenom tome skupu, tada su na svjetlo dana izašli novi podaci i priče o gradu i Imotskoj krajini, i danas nezaobilazni za sve koji se bave poviješću i baštinom ovih prostora. Uvjereni smo da će tako biti i nakon ovog susreta.

Govoreći iz perspektive nekoga tko se ovom gradu vraća iznova gotovo svakog jutra, iskreno mi je stalo da se u njemu osjećate dobrodošlo. Siguran sam da moje želje dijele i ostali koji su bili uključeni u organizaciju ovog susreta. Duboko vjerujem da ćete mu kroz predavanja koja ste pripremili, svatko na svoj originalan način, na toj dobrodošlici i zahvaliti. Jer ma koliko katkad bio teško razumljiv, Imotski je zahvalu zaslužio.

Ivan Alduk, Konzervatorski odjel u Imotskom

Introduction

After more than a month of negotiations, the Venetian Republic and the Habsburg Monarchy concluded peace with the Ottoman Empire in the present-day Požarevac (south-east of Belgrade) on July 22, 1718. This event put to an end an important chapter in the history of Croatia, especially Dalmatia, i.e. the end of the last war between the Most Serene Republic of St. Mark (Venice) and the Ottoman Empire. In order to sign a peace treaty, Venetian negotiator Carlo Ruzzini arrived with his delegation in three coaches, each one drawn by six horses, showing all the glory and splendour of Venice. The delegation's members were noblemen, but also servants and armoured units. Representatives and soldiers of the Habsburg Empire came almost from the battlefield, whereas the Ottoman representatives also showed their oriental beauty and splendour. Ironically, signing of the peace was celebrated by cannon fire and three thousands of bullets fired into the air. Sir Robert Sutton, a former English ambassador at the Ottoman Porte

participated in the negotiations as joint mediator. His interpreter was Luka Kiriko, Consul of the Republic of Dubrovnik to Constantinople due to whom the Republic of St. Blaise and its people were well informed. They were afraid for their future participating in the events that shaped this part of Europe or as they stated in a letter to Kiriko "... let not leave only our name behind, reminding that once there was Dubrovnik".

In the first article of the peace treaty between Venice and the Ottomans, Imotski is mentioned as a small fortress of the Dalmatian hinterland, completely unknown to the aforementioned participants. The border that was established around the fortress at that time has been preserved until present and forms the semicircle which is at an hour walk distance from the fortress. Then a unique space of old Imotski was divided unnaturally, violently and irreversibly. Its other part, in today's Herzegovina, the Turks named Bekiye-i Imotski - the rest of Imotski! The „Linea Mocenigo“ was established in December 1718, when the governor of Dalmatia and the future Doge of Venice Alvise Mocenigo met with Mehmed Efendi Saba.

Less than a year before the Peace Treaty of Požarevac was concluded, i.e. August 1-2, 1717, after the brief but fierce siege of the Imotski fortress „Topana“, the Ottomans retreated to Ljubuški. The following morning, on the feast of Our Lady of the Angels of Portiuncula, a special day to the Franciscan order, a notable friar Stipan Vrljić celebrated solemn Te Deum in the fortress. At that time, this most honourable man started to build a small church within the fortress, which was the first city church after more than 200 years of the Ottoman rule.

Soon, he started to construct the parish church of St. Francis and the Imotski Monastery. Our host town of Imotski has been developing between the fortress and the Monastery for centuries.

This year, on August 2, 2017, a 300th anniversary of the liberation of Imotski from the Ottoman Rule will be celebrated. The Ottoman rule and their retreat, the establishment of the new frontier, the return of the Franciscans to Imotski as well as other events marked the Imotska krajina and significantly influenced its development.

Therefore, the City of Imotski, the Franciscan monastery of Imotski and the Conservation Department in Imotski, initiated the celebration of the upcoming anniversary. This scientific symposium was organized in cooperation with the Faculties of Philosophy in Split and Zagreb and was financially supported by the Split-Dalmatia County. The symposium is held under the patronage of the Croatian Academy of Sciences and Arts. The last symposium took place in the Franciscan monastery of Imotski, on the occasion of the 250th anniversary of the founding of the Monastery, in 1988. Proceedings of the symposium entitled „Guardians of Heritage“ provided new data and stories about Imotski and its surrounding, which are valuable for all concerned with the history and heritage of this area. We are confident that this symposium will be successful too.

From the point of view of someone who comes back to this city almost every morning, I sincerely wish you a warm welcome. I am sure that all involved in organization of this Symposium share my wishes. I deeply believe that your presentations and papers will provide an original contribution and acknowledgement to this welcome. Though sometimes hard to understand, the people and the town of Imotski have merited it.

Ivan Alduk, the Conservation Department in Imotski

Program znanstvenog skupa

Srijeda, 4. listopada 2017.

dolazak sudionika

Četvrtak, 5. listopada 2017.

10:00 – 10:30, Otvaranje znanstvenog skupa, pozdravni govori (predstavnik HAZU, predstavnik Grada Imotskog, predstavnik samostana)

10:30 početak znanstvenog skupa

10:30 **Ivan Alduk**

Nova istraživanja imotskog srednjeg i ranog novog vijeka

10:50 **Neven Isailović – Aleksandar Jakovljević**

Distrikt i nahija Posušje (14.-16. stoljeće) – primjer povijesnog diskontinuiteta

11:10 **Pauza**

11:30 **Kornelija Jurin Starčević – Nenad Moačanin**

Osmansko - turska vladavina u Imotskome i okolici: istraživački izazovi

11:50 **fra Jozo Grbavac**

Pastoralna skrb za katolike u Imoti za vrijeme osmanske vlasti

12:10 **Nikša Varezić**

Sveta Stolica i prostor osmanskog Balkana tijekom ranog novog vijeka: kontinuitet i promjene unutar kompleksne diplomatske povijesti

12:30 **Josip Vrandečić**

Oslobođenje Imotskog u izvještajima Papinske nuncijature u Veneciji

12:50 **Marko Rimac**

Kad je i kako Imotski prešao pod mletačku vlast

13:10 **Rasprava**

13:45 – 15:30 **Pauza za ručak**

15:30 Nastavak znanstvenog skupa

- 15:30 **Lovroka Čoralić – Maja Katušić**
Vojnici iz Imotskog kraja u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)
- 15:50 **Ivan Botica**
Hrvatskoćirilična pisma iz Imotske krajine makarskomu biskupu
- 16:10 **Tomislava Bošnjak Botica**
O govoru Imotske krajine u 18. st.
- 16:30 **Marina Protrka Štimec**
Hasanaginica u koricama Fortisova morlakizma/balkanizma
- 16:50 **Rasprava**
- 17:10 **Pauza**
- 17:30 **Vlado Puljiz**
Migracije u Imotskoj krajini - tristogodišnja povijest
- 17:50 **Mladenko Domazet**
Imotska krajina između ustaljenih tokova života i modernizacijskih nastojanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća
- 18:10 **Marko Rimac – Marko Trogrlić**
Očekivana i neočekivana smrt u Imotskoj krajini za vrijeme austrijske vladavine – ostavinski spisi i oporuke Kotarskog suda u Imotskom
- 18:30 **Radoslav Zaradić**
Zlatno doba imotske privrede pred osvit suvremenog doba – proizvodnja duhana 1884-1929
- 18:50 **Rasprava**

Petak, 6. listopada 2017.

- 9:30 Nastavak znanstvenog skupa
- 9:30 **Darka Bilić**
Palača mletačkih predstavnika u Imotskom prema arhivskim dokumentima
- 9:50 **Katarina Cvitanić, Maja Zelić**
Stambeno-gospodarski sklop „Perinuša“ – uvod u istraživanje
- 10:10 **Radoslav Tomić**
Filippo Naldi i Imotski

- 10:30 **Silvija Banić**
Tekstilni i vezeni liturgijski predmeti iz 17. i 18. stoljeća u
Franjevačkom samostanu u Imotskom
- 10:50 **Hana Breko-Kustura**
Glazbeni kodeksi imotskog samostana
- 11:10 **fra Stipica Grgat**
Tko je skladao himnu Gospi od Anđela u Imotskom
- 11:30 **Rasprava**
- 12:30 **Ručak - Izlet – Zajednička večera**

Ivan Alduk
Konzervatorski odjel Imotski
A. Starčevića 7, Imotski
alduk.ivan9@gmail.com

Nova istraživanja imotskog srednjeg i ranog novog vijeka

Nakon osnivanja 2007. godine Konzervatorski odjel u Imotskom započeo je s brojnim poslovima oko obnove bogate i raznovrsne imotske kulturne baštine. Neodvojivi dio svakog rada na spomeniku je i njegovo istraživanje - povijesno, arhivsko, arheološko, povijesnoumjetničko, arhitektonsko, restauratorsko. Upravo bi kroz konzervatorsku djelatnost ovakav pristup trebao najviše doći do izražaja i uvijek donositi nove i kvalitetne rezultate. Kroz nekoliko primjera pokušat ćemo na svijetlo dana iznijeti prve rezultate istraživanja srednjovjekovnih (i ranonovovjekovnih) spomenika iz Imotske krajine te na taj način pokušati dočarati sliku prostora koji krajem 15. i početkom 16. stoljeća zauzima Osmansko carstvo.

U prvom redu tu se radi o utvrdama. Od onih poznatijih koje nalazimo u povijesnim izvorima - kao što su „Gradina“ u Ričicama ili impozantna tvrđava „Badnjevice“ u istoimenom kanjonu - do manje poznatih koje će nam tek nakon završetka arheoloških istraživanja otkriti svoju priču – kao što su „Bošnjakova gradina“ na Lovreću ili „Grad“ u Lokvičićima.

S istraživanjem se započelo i u Prološkom blatu na otočiću „Manastir“ na kojemu su sačuvani ostaci franjevačkog samostana napuštenog 1715. godine. U određeni povijesni kontekst pokušat ćemo staviti i neke ranije nalaze i arheološka istraživanja vezana kako za utvrde tako i za srednjovjekovna i ranonovovjekovna naselja. Upravo o njima danas najmanje znamo te je ovo predavanje i svojevrsni uvod u istraživanje ove teme ne samo na prostoru Imotske krajine nego i šire.

New Researches of the Medieval and the Early Modern Archaeological Sites in Imotski

Upon its foundation in 2007, the Conservation Department in Imotski launched numerous conservation-restoration projects of a rich and valuable cultural heritage of Imotski. Preservation of any historical site includes different research methods: such as historical, archival, archaeological, historical-artistic, architectural and restoration. Cultural heritage conservation and revitalisation activities should contribute the most

providing new and qualitative results.

This article deals with the research outcome referring to the restoration of medieval (and early-modern) monuments from Imotski and its surrounding area, attempting to provide an image of the area as a part of Ottoman Empire at the end of the 15th and the early 16th centuries.

The restoration project included several fortresses. Based on historical sources, the most famous are: the “Gradina” Fortress in the village of Ričice; an impressive “Badnjevica” Fortress in the Canyon Badnjevice; the less known “Bošnjak’s Fortress” in Lovreć, and the “Grad” Fortress in Lokvičići, whose stories will be revealed after the archaeological research is completed. Archaeological excavation started on the islet of “Manastir” within the lake of Prološko blato, where the remains of the Franciscan Monastery from 1715 have been preserved.

This paper aims to put some earlier archaeological findings and researches, referring to fortresses as well as medieval and early-modern settlements, into a certain historical context. It also provides data on this less known cultural heritage which is still to be researched not only in the Imotska krajina but also nationwide.

Distrikt i nahija Posušje (14.–16. stoljeće) – primjer povijesnog diskontinuiteta

Danas se toponim Posušje odnosi na gradić u Bosni i Hercegovini, 12 km istočno od Imotskog. Međutim, u srednjem vijeku i prvom stoljeću osmanske uprave Posušje je bilo znatno širi geografski pojam, iako je ta činjenica uglavnom izmicala pozornosti povjesničara. Sudeći prema dostupnim povijesnim izvorima, Posušje se spominje počevši od 1379. godine i to ne kao naselje, već kao teritorij. Pripadalo je kneštvu Nelipčića, najkasnije od povratka kneza Ivana Nelipčića iz Humske zemlje u Cetinu (1372). Na „shodu“ (saboru) Cetinskog kneštva sudjeluju i ljudi iz Posušja (1379), a crkvena desetina koju je dugovao knez Ivaniš Nelipčić razrezivala se po distriktima među kojima je bilo i Posušje (1397). Za bosanskog kralja Ostoju Dubrovčani 1403. kažu da je boravio u Posušju, a 1408. isti kralj poklanja niz posjeda također bosanskoj plemićkoj obitelji Radivojevića, uključujući tu i župu Posušje. Dok nijedan od ranijih spomena ne određuje na što se točno Posušje odnosilo, to pitanje rasvjetljuju povelje kneza Ivaniša Nelipčića kćeri Katarini i njezinom suprugu Ivanu VI. (Anžu) Frankapanu iz dvadesetih i tridesetih godina 15. stoljeća. U njima se jasno navodi da je Posušje distrikt u kome se nalazi utvrđeni grad Čačvina. U vrijeme kada je ovim prostorom zavladao bosanski magnat, herceg Stjepan Vukčić Kosača, među njegovim gradovima spominje se i Proložac u Posušju. U prvom osmanskom popisu Hercegovačkog vilajeta (sandžaka) iz 1475/1477. godine Posušje se ne navodi jer taj prostor nije bio do kraja osvojen. Dapače, kralj Matijaš Korvin je 1480. darovao više selâ plemenitim Poljičanima, a među njima je bilo i Posrtva u Posušju. Međutim, već u popisu vlaških nahija osmanske Hercegovine iz 1497. godine, Posušje se spominje kao nahija koja obuhvaća brojna sela na širokom prostoru između rijeka Cetine i Ugrovače, među kojima su današnja naselja Čaporice, Čačvina, Dobranje, Svib, Aržano, Studenci, ali i Rakitno. Gotovo isti teritorijalni okvir ova nahija ima i u vlaškom popisu iz 1533. godine. Iz svega izloženog se može donijeti zaključak da je Posušje u srednjem vijeku i prvoj polovini 16. stoljeća predstavljalo velik teritorij između srednjeg toka rijeke Cetine i srednjeg toka rijeke Ugrovače, dakle sjeverozapadno i sjeveroistočno od Imotskog. U osmanskom popisu Hercegovine iz 1585. godine nahija Posušje se, u izvesnoj mjeri, sužava na prostor oko današnjeg gradića Posušje koji se kao naselje razvio tek znatno kasnije.

District (nahiye) of Posušje (14th-16th century) - an example of historical discontinuity

At present, toponym Posušje refers to a small town in Bosnia and Herzegovina, located 12 km east of Imotski. However, in the Middle Ages and in the first century of the Ottoman Empire, the name of Posušje geographically referred to a wider area, though this fact has been mostly ignored by historians. According to the available historical sources, Posušje was mentioned as a territory (not settlement) for the first time in 1379. It belonged to a noble family of Nelipčić, until the return of Prince Ivan Nelipčić to Cetina, from the Hum land (1372). The people from Posušje participated (1379) in the Council of the Cetina noblemen (1379), and the tithing that was required from Prince Ivaniš Nelipčić was collected from all districts including that of Posušje (1397). People from Dubrovnik claimed that the Bosnian king Ostoja stayed in Posušje in 1403, and that he donated some of his possessions to the Bosnian noble family Radivojević, including Posušje Parish, in 1408. However, mentioning of Posušje in these resources does not clearly determine its name. In the charter of Prince Ivaniš Nelipčić, issued to his daughter Katarina and her husband Ivan VI (Anž) Frankapan, in the early 15th century, it is clearly written that Posušje is the district where the fortified town of Čačvina was located. Also, Proložac was mentioned as one of the towns in Posušje ruled at that time by Bosnian magnate Prince Stjepan Vukčić Kosača. However, Posušje was not included in the first Ottoman list of the Hercegovska province (vilayet), divided into districts (sanjaks) from 1475/1477, because that area was not fully conquered. King Matijaš Korvin donated several villages to the noble families of Poljica, including Postrva in Posušje, in 1480. Still, on the list of Vlach districts (nahiyes) of Ottoman Herzegovina from 1497, Posušje was mentioned as a nahiye consisting of several villages located between the Cetina and Ugrovača rivers, the area that encompasses present day villages of Čaporice, Čačvina, Dobranje, Svib, Aržano, Studenci and Rakitno. Also, the Vlach list from 1533 indicates to the same territorial division of Posušje nahiye. All available data support the claim that Posušje was originally district encompassing a large area between the middle courses of the Cetina and the Ugrovača Rivers, i.e. in the northwest and northeast of Imotski. According to the Ottoman list of Herzegovina from 1585, the area of Posušje corresponds to the present day town of Posušje and its surrounding area that developed lately.

dr. sc. Kornelija Jurin Starčević, dr. sc. Nenad Močanin
Filozofski fakultet Zagreb
Odsjek za povijest
I. Lučića 3, Zagreb
kjstarce@ffzg.hr, nenad.moacanin@zg.t-com.hr

Osmansko - turska vladavina u Imotskome i okolici: istraživački izazovi

Imotski i okolica predstavljaju područje u Hrvatskoj koje se najduže, preko dvjesto godina, nalazilo u okviru Osmanskoga carstva. Unatoč tome, poznavanje povijesnih struktura i procesa u tom razdoblju na temelju turske arhivske građe vrlo je oskudno, prvenstveno s razloga što do sada iz objektivnih razloga hrvatski osmanisti nisu dospjeli toj tematici posvetiti veću pozornost. Sada se pruža prilika da se izvrši „inventura“ i pristupi izradi baze podataka, uz možebitno rješavanje barem nekih otvorenih pitanja. U tome je smislu oblikovan sadržaj ovog priopćenja. Nove spoznaje o povijesti Imotskoga i okolice pod osmanskom vlašću ponajviše se temelje na poreznim popisima i popisima vojnika u utvrdama sandžaka Hercegovina koji se čuvaju u Arhivu Predsjedništva vlade u Istanbulu (Başbakanlık Osmanlı Arşivi - BOA: TD 987, 76, 91, 96, 150, 174, 728, 861, KK 452), nekolicini pojedinačnih dokumenata iz fonda Mühimme defterleri istoga arhiva, sudskim rješenjima i raznim potvrdama (hüccet, temessük) imotskih kadija te drugim ispravama.

Imotski and its surrounding area under the Ottoman Rule: research challenges

Imotski and its surrounding area were part of the Ottoman Empire over two hundred years (the longest period under the Ottomans in Croatia). However, archival material referring to historical processes from that period has not been adequately researched since Croatian experts dealing with the Ottomans have not paid much attention to this issue so far. This article aims to create an inventory of heritage and to build a database, attempting to find solution for at least some of the open questions. New findings about the history of Imotski and its surrounding area under the Ottoman rule are mostly based on tax records and lists of soldiers (placed in fortresses of the Sanjak of Hercegovina) that have been preserved in the Directorate of State Archives of the Prime Ministry in Istanbul (Başbakanlık Osmanlı Arşivi - BOA: TD 987, 76, 91, 96, 150, 174, 728, 861, KK 452), but also on a few

documents from the fund Mühimme defterleri of the same archive, judicial decisions and various certificates (hüccet, temessük) of qadi, judges from Imotski, and other documents.

Pastoralna skrb za katolike u Imoti za vrijeme osmanske vlasti

Padom Bosne (1463.), a ubrzo i Hercegovine (1482.), Imotska krajina će postati polazna ili prolazna zemlja za brojne osmanlijske vojne poduhvate, dok se i sama 1493. godine nije našla u sastavu Osmanskog Carstva. Od srednjovjekovnih institucija preživjela je samo franjevačka Bosna Srebrena, u čijem je crkveno-teritorijalnom sastavu bio i imotski franjevački samostan. Nestala je redovna crkvena hijerarhija, a velikim dijelom je nestalo i dijecezanskog klera. Dozvolom papa franjevci su dobili pravo upravljanja župnim crkvama, pravo propovijedanja i dijeljenja sakramenata.

Nakon uspostave turske vlasti nad cijelim područjem Imotske krajine na samom kraju 15. stoljeća, crkveni je život, zbog porušenih crkava i zabrane javnog izražavanja i prakticiranja kršćanstva, uglavnom bio sveden na obiteljsku molitvu i samo povremeno slavljenje mise i primanje sakramenata, jer su stare granice župa bile dokinute. Donekle su se održale samo tamo gdje su se bili uspjeli održati popovi glagoljaši: u Zagvozdu i u nekim selima današnje Imotske krajine koja su nekoć pripadala „Knežiji Radobilji“: Cisti, Dobranjama, Svibu i Grabovcu.

Na žalost, izvori o župama imotskog samostana šute sve do 1623. godine kad je podneseno prvo iscrpno izvješće o Provinciji Bosni Srebrenoj tek ustanovljenoj Kongregaciji za širenje vjere (Propaganda fide). Iz kasnijih izvještaja makarskog biskupa Bartula Kačića (1615.-1645.), nakon obnove Makarske biskupije 1615. godine, doznajemo kako se župe u Imoti kroz kratko vrijeme ili čak istodobno nazivaju različitim imenima, ali pokrivaju uvijek ista područja. Mijenjale su se po potrebi jer nisu imale stalnih sjedišta, a ni župnici nisu imali stalnoga stana. Očito im je samostan na Otoku služio kao svojevrsni „pastoralni centar“ iz kojeg su, bilo kao župnici ili kapelani, prema potrebi, u prvom redu nedjeljom i svetkovinom, izlazili pješke ili na konjima. Mise su, zbog turskih prijetnji, služili na skrovitim mjestima, daleko od putova i naseljenih mjesta, najčešće po grobljima, pećinama i kakvim zabitnim docima. Sa štapom u ruci i torbom na ramenu, bili primorani kao pravi nomadi, svoje raštrkano stado okupljati pomoću roga ili bi na kraju mise najavljivali gdje će se i kada održati služba Božja sljedeći put.

Unatoč vrlo skućenim prilikama u kojima su djelovali sve do oslobođenja 1717. godine, franjevci su, zahvaljujući vlastitoj upornosti, postojanosti,

kao i začudnoj snalažljivosti u svojoj pastvi, uspijevali doskočiti šerijatskim ograničenjima i drugim restriktivnim propisima.

The pastoral care of Catholics under the Ottoman rule in Imotski

Due to the fall of Bosnia (1463), and soon Herzegovina (1482), the Imotska krajina could no longer resist attacks of Ottoman forces, thus in 1493, it also became a part of the Ottoman Empire. Out of all medieval institutions, the Franciscan province of Bosnia Srebrena, including the Franciscan monastery in Imotski, managed to carry out their mission. However, there was neither regular ecclesiastical hierarchy nor the diocesan clergy. Pope granted Franciscans the right to manage parish churches, the right to preach and the administration of the Sacraments.

The whole area of the Imotska krajina was under the Ottoman rule at the end of the 15th century, and since churches were demolished and public expression of Christian beliefs and practices was banned, the religious life was mostly reduced to family prayers and only occasional celebration of Mass and administration of the Sacraments. Most of the old parish borders were abolished but some were kept due to the Glagolitic priests in Zagvozd and in some villages of the present day Imotska krajina, which once belonged to the “District of Radobilje” including Cista, Dobranje, Svib and Grabovac.

Unfortunately, no available sources have been found about the parishes in Imotski and its area until 1623, when the first comprehensive report on the Province of Bosnia Srebrena was submitted to the newly established Congregation for the Propagation of the Faith or Propaganda fide. After the renewal of the Diocese of Makarska in 1615, the reports of its Bishop, Bartul Kačić (1615-1645) revealed that the parishes used different names but always covered the same areas and had the same boundaries. They changed their names because most of the parish churches had no permanent seats and home for parish priests. Obviously, the monastery was a kind of “pastoral centre” which parish priest or chaplains left regularly on Sundays and feast days because of the Ottoman threat, and in order to celebrate Mass, they went on foot or horseback to hidden locations, far away from the roads and settlements, mostly in cemeteries, caves and small meadows surrounded by trees. Having their walking sticks in hands and bags on their shoulders, they were forced to be true nomads i.e. shepherds gathering their scattered flock by a horn and announcing at the end the place and time of the next Divine Liturgy.

Despite poor and inadequate conditions, they demonstrated perseverance

and astonishing resourcefulness due to which they managed to carry out their mission and cope with Shari'a Law and other restrictive rules, until liberation in 1717.

Sveta Stolica i prostor osmanskog Balkana tijekom ranog novog vijeka: kontinuitet i promjene unutar kompleksne diplomatske povijesti

Balkanski poluotok oduvijek je bio prostor od posebne važnosti u okviru širih interesa Rimske kurije. Ta upućenost nije proizlazila samo zbog njegove neposredne blizine, s onu stranu Jadrana, već i zbog različitih geopolitičkih čimbenika koji su utjecali na vjerske prilike tog prostora. Najveći izazovi za papinski Rim uslijedili su dolaskom Osmanlija koji su do sredine 16. stoljeća, uspjeli osvojiti najveći dio Balkana. Papinstvo je tijekom 16. i 17. stoljeća istovremeno manifestiralo dvostruka nastojanja. Okupljajući širu kršćansku koaliciju za potiskivanje Osmanlija, Rim je demonstrirao snažnu političku inicijativu. Istovremeno nastojao je podržati opstanak te pastoralnu organizaciju preostalih katoličkih enklava diljem osmanskog Balkana. Značajan dio balkanske vojno-političke te misijske politike uspješno je sproveden posredstvom posebnih odnosa koje je Sveta Stolica njegovala s Dubrovačkom Republikom, osmanskim vazalom. Međusobna upućenost nije proizlazila samo iz prirodne usmjerenosti malene, ekskluzivno katoličke državnice, prema duhovnom prvaku katoličkog svijeta, već zbog mnogo kompleksnije uzajamne koristi. Budući je tijekom 16. i 17. stoljeća, opstojnost Dubrovnika mogla biti ugrožena ne samo od nepredvidljivog Osmanskog Carstva, već podjednako i od Mletačke Republike, važnost Svete Stolice za Dubrovnik ogleda se u činjenici da je Rim predstavljao uvijek pouzdanu i efikasnu političku zaštitu. Upravo zbog efikasnijeg provođenja balkanske politike, egzistencija Dubrovačke Republike za Svetu Stolicu bila je od posebne važnosti. Sagledavanje diplomatskih odnosa Dubrovnika i Rima, gdje oba čimbenika, u historiografskom diskursu predstavljaju sinonime za dugu i bogatu diplomatsku tradiciju, teško se mogu sagledati izvan balkanskog konteksta i svega onoga što se odvijalo uzduž istočnojadranske osmansko-kršćanske granice, posebno tijekom turbulentnog 17. stoljeća.

The Holy See and the Balkans under Ottoman Rule in the Early Modern Period: the Complex and Changing Nature of Diplomacy

Within the wider interests of the Roman Curia, the Balkan Peninsula has always been a region of special importance. It was not only due to its proximity to the other side of the Adriatic, but also to the various geopolitical factors that affected religious life of that area. The invasion of the Ottomans who conquered most of the Balkans by the mid-16th century, presented a great challenge for the pope in Rome. During the 16th and 17th centuries, the role of the papacy and its supportive political initiatives aimed to gather a wider Christian coalition to resist the Ottomans, and at the same time, to maintain structural continuity of pastoral care in the remaining Catholic enclaves throughout the Ottoman Balkans. Due to the special relationship between the Holy See and the independent Ottoman vassal, the Republic of Dubrovnik, military and political missions as well as missionary activities were successfully carried out in the Balkans. Their relationship was natural not only because that small spiritual force in the Catholic world comparing to Rome was predominantly Catholic, but also due to their mutual benefits. During the 16th and 17th centuries, the independence of Dubrovnik was threatened not only by the unpredictable turn of events in the Ottoman Empire, but also by the Venetian Republic, thus the Holy See was a reliable and effective protection force. The existence of the Republic of Dubrovnik was especially important for the Holy See because of its more efficient policy towards the Balkans. The city-state of Dubrovnik and Rome had a long and rich diplomatic tradition that has to be analysed in the context of the Ottoman Balkans and the events along the eastern Adriatic, i.e. the Islamic-Christian border during the turbulent 17th century.

Oslobodenje Imotskog u izvještajima Papinske nuncijature u Veneciji

Cilj je priloga ukazati na izvješća papinskog nuncija u Veneciji Alessandra Aldobrandinija (1713.-20.), naslovnog nadbiskupa Rodosa. On je, poput svojih prethodnika, redovito svake subote izvješćivao Svetu Stolicu o ratnim događajima u Dalmaciji, dijelu širokog geografskog prostora koja je navedena nuncijatura pokrivala. Aldobrandini, rođenjem Firentinac, doktor obaju prava i bivši papinski veleposlanika u Napulju, u njegovim je izvješćima državnom tajniku Paolucciju u prvoj polovici kolovoza 1718. godine dotaknuo i osvajanje Imotskog u sklopu opsežnih izvješća o situaciji na dalmatinskom, a posebno na grčkom bojištu. Pisma pristigla iz Dalmacije u Veneciju 7. kolovoza, čiji je sadržaj prenio Rimu, javila su da je providur Alvisе Mocenigo uspio osvojiti Imotski. Nakon osvajanja podgrađa kršćani su napali jaku utvrdu iznad Modrog jezera s kulom i stotinom branitelja koja se junački držala zasipajući napadače kamenjem i olovom. Bitnice ga nisu mogle slomiti ali su popustili pred minerima, koji su potkopali utvrdu pa su branitelji strahovali da će ih zidovi poklopiti. Predali se pod uvjetom slobodnog prolaska do osmanskih postrojbi u Hercegovini. Nuncij je ponovno 14. kolovoza potvrdio Rimu da je prethodnog dana u Veneciju uplovila Mocenigova feluka s osvojenim osmanskim zastavama kod Imotskog. Donijela je glasine da se sprema i napad na Mostar koji se kani uzeti i zatim prodrijeti i u Albaniju, za koju je već pripravljena podrška s mora. Nuncijevi spomeni o zauzeću Imotskog dragocjena su potvrda kršćanskog uspjeha ali se sažetošću ne mogu mjeriti s onima posvećenim drugim bitkama u Dalmaciji u mletačko-osmanskim ratovima.

The Reports of the Apostolic Nunciature to Vnice on the Liberation of Imotski

This article deals with the reports of the Apostolic Nuncio to Venice Alessandro Aldobrandini (1713-20), Titular Archbishop of Rhodes. Every

Saturday, like his predecessors, he regularly reported to the Holy See on war in Dalmatia and its surrounding area entrusted to the Nunciature. Born in Florence, Aldobrandini was Juris Utriusque Doctor (law degree in both civil and canon laws) and a former Apostolic Nuncio to Naples. In his reports, sent until mid-August 1718, he informed the Secretary of State Paoluccio on the conquest of Imotski as part of an overview of the battlefield situations in Dalmatia and Greece, in particular. In his letters sent from Dalmatia to Venice on August 7, he reported to Rome that Governor Alvisio Mocenigo conquered Imotski. After conquering the suburbs, Christians attacked a well-protected fortress with a tower, above the Blue Lake, where hundreds of defenders fiercely fought by throwing stones and lead bullets on attackers. They could resist to artillery batteries but not to the miners who weakened the fortress walls causing them to collapse over defenders who were forced to surrender, but were granted a free passage to Ottoman troops in Herzegovina. On August 14, the Nuncio reported to Rome that Mocenigo's felucca sailed into Venice the day before carrying the Ottoman flags taken at Imotski. He also informed about eventual attack and conquest of Mostar in order to make way to Albania, where support had already been made from the sea. The reports of the Apostolic Nuncio are valuable because of their accounts of the conquest of Imotski and Christian success; however, they cannot be compared with those dedicated to other battles in Dalmatia during the Venetian-Ottoman wars.

dr. sc. Marko Rimac
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest
Put iza nove bolnice 10c, Split
mrimac@ffst.hr

Kad je i kako Imotski prešao pod mletačku vlast

Imotski je, kako je poznato, prešao iz osmanskih u mletačke pruke na Gospu od Anđela 1717. godine. Međutim, i prije tog događaja Osmanlije su izgubili nadzor nad okolnim mjestima koja su kasnije spadala pod Imotsku krajinu. Na osnovu osmanskog deftera iz 1701. godine saznajemo da je to područje u osmansko vrijeme bilo podijeljeno u nekoliko nahija (Cista, Gorska župa tj. Zagvozd, Posušje i Imotski) te da je kadiluk Imotski obučavao još šire područje. Prema mletačkim obavještajnim podacima i investiturama (veštidama) doznajemo da su mletačke vlasti za vrijeme Morejskog i Drugog morejskog rata zauzele i organizirale naseljavanje gotovo cijelog područja kasnije Imotske krajine. Iz tih bi se dokumenata dalo zaključiti da je osmanska kontrola tog područja bila skućena na samu tvrđavu Imotski. Uz već poznati Calergijev popis izbjeglih porodica iz okoline Imotskog 1684. godine u ovoj se rapravi po prvi put objelodanjuje i raščlanjuje nekoliko novih popisa i više dokumentata koji rasvijetljavaju proces dolaska Imotske krajine i Imotskog pod mletačku vlast. Najvažniji je popis izbjeglica iz 1699. i 1701. godine s područja oko Zagvozda sklonjenih u Muću i Neoriću. Njihov predvodnik bio je serdar Matij Vejić, a upravo on 1714. dobiva legat da ponovno naseli 24 sela Imotske krajine koja su tada ponovno ili po prvi puta priznala mletačku vlast. Naposljetku se donosi i građa o opsadnim operacijama zauzimanja Imotskog 1717. godine te prve dodjele zemljišta zaslužnim pojedincima i skupinama koje oni predvode.

Imotski under Venetian rule: When and how did it happen?

As it is known Imotski passed from Ottomans into the hands of Venetians on the Feast of Our Lady of the Angels, in 1717. However, before that, the Ottomans lost control over the surrounding places that later fell under control of the Imotska krajina. According to the Ottoman Defter (register) from 1701, at the time of Ottoman rule the area was divided into several nahia i.e. subdistricts, (Cista, Gorska župa i.e. Zagvozd, Posušje and Imotski)

the district (kaza) of Imotski that covered even wider area. According to the Venetian intelligence data and that from the given investitures, during the Morean War and the second Morean War, the Venetian authorities occupied almost the entire area of the Imotska krajina and introduced land settlement. The available documents support the claim that the Ottoman control was reduced to the fortress of Imotski. In addition to the well-known Calergi's list of the refugee families from Imotski surrounding, in 1684, this article examines and gives insight into new lists and documents that clarify the circumstances of Venetians' control over Imotski and the Imotska krajina. The most important lists of refugees from area surrounding Zagvozd, dated from 1699 and 1701, have been preserved in the villages of Muć and Neorić. Their leader and commander Matij Vejić was authorized to resettle the 24 villages of the Imotska krajina, in 1714, which then again, or for the first time recognized the Venetian power. Finally, the article provides the data on the siege of Imotski in 1717, and the first allocations of land to deserving individuals and the groups they headed.

Vojnici iz imotskog kraja u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)

Središnja tema istraživanja usmjerena je na udio vojnika iz grada Imotskoga i njegovog područja (Imotska krajina) u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama tijekom 18. stoljeća. Istraživanje se zasniva na raščlambi izvornoga gradiva pohranjenog u Archivio di Stato di Venezia, a ponajprije je riječ o spisima državne magistrature za novačenje pod nazivom Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli. Riječ je o pješaćkim (Fanti oltramarini) i konjaničkim postrojbama (Cavalleria Croata, Croati a cavallo) koje su poglavito bile novačene duž mletačkih stečevina na istočnom Jadranu. U radu će se, tragom podataka koje izvor izravno donosi, raščlaniti uže zavičajno podrijetlo vojnika iz Imotskog i Imotske krajine, ukazati na vremenski okvir njihova djelovanja, mjesta popisivanja (stacioniranja satnije, odnosno pukovnije), fizičke značajke vojnika (dob, stas, boja kose), kao i na zapovjedni kadar jedinica u kojima su djelovali vojnici iz imotskoga kraja. U prilogu rada donijet će se abecedni popis svih vojnika iz imotskoga kraja zabilježenih u navedenim popisima.

Soldiers from the Imotski area serving in the Venetian land forces overseas (the 18th century)

This article deals with the list of soldiers from the town of Imotski and its area (the Imotska krajina) who served in the Venetian land forces overseas, during the 18th century. The research is based on the analysis of authentic material stored at the Archivio di Stato di Venezia, i.e. documents of the state magistrate referring to military recruitment entitled Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli. The land forces included infantry units (Fanti oltramarini) and cavalry units (Cavalleria Croata, Croati a cavallo) that were mostly recruited from the Venetian possessions along the eastern Adriatic. Referring to the available documents, data on soldiers' origin,

time and places of their operations, the recruiting process (deployment of the company or the regiment); physical characteristics of soldiers such as age, height and hair color, as well as the names of commanders of units originated from Imotski are provided. The list of all the soldiers from Imotski is enclosed in alphabetical order.

Hrvatskoćirilična pisma iz Imotske krajine makarskomu biskupu

U izlaganju se predstavlja više od stotinu pisama upućivanih od 1736. do 1767. makarskom biskupu, a koja se čuvaju u Nadbiskupskom arhivu u Splitu. Pisma su pristizala iz većine mjesta Imotske krajine koja su pripadala ondašnjoj Makarskoj biskupiji (Imotski, Krstatica, Lokvičići, Lovreć, Medov Dolac, Opanci, Podbablje, Poljica, Proložac, Ričice, Runović, Slivno, Studenci, Vinjani, Zagvozd, Župa). Pisali su ih na hrvatskoj ćirilici uglavnom svećenici, popovi glagoljaši, u manjoj mjeri fratri, ali i pojedini laici. Pisma obuhvaćaju raznovrsne teme, uglavnom o tekućim pastoralnim, crkvenopravnim, materijalnim i obiteljskim problemima te mogu poslužiti kao građa za crkvenu i lokalnu povijest te povijest svakodnevice navedenoga prostora.

The Croatian Cyrillic Script Letters from the Imotska krajina sent to the Bishop of Makarska

This paper deals with more than a hundred letters that were sent to the Bishop of Makarska, (1736 – 1767) and have been preserved at the Archives of the Archdiocese of Split. They were sent from the places in Imotska krajina that were part of the Diocese of Makarska at that time (Imotski, Krstatica, Lokvičići, Lovreć, Medov Dolac, Opanci, Podbablje, Poljica, Proložac, Ričice, Runović, Slivno, Studenci, Vinjani, Zagvozd, Župa). The letters were written in Croatian Cyrillic script, mostly by Glagolitic priests but also by some friars and lay people. They meandered over different topics, mainly about pastoral, ecclesiastical and legal issues, but also material and family problems. They can be used as a source for tracing the history of the Church and the local places.

dr. sc. Tomislava Bošnjak Botica
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, Zagreb
tbošnjak@ihj.hr

0 govoru Imotske krajine u 18. st.

U radu se na temelju rukopisne hrvatskoćirilične građe pokušavaju pokazati temeljna obilježja govora Imotske krajine u 18. st. na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Nastoji se odrediti do kojih je promjena s vremenom došlo, tj. koje su jezične osobitosti nestale, a koje su se naknadno pojavile te koji su mogući utjecaji. Problematizira se također koliko su rezultati takva metodološkoga postupka pouzdani s obzirom na podrijetlo i školovanje zapisivača.

The Croatian Language of the Imotska krajina in the 18th century

This article deals with the basic characteristics of the Croatian language of the Imotska krajina in the 18th century, analysed in the Croatian Cyrillic manuscripts on the phonological, morphological, syntactic and lexical levels. The article aims to determine language changes that occurred over time, i.e. linguistic features that disappeared and those that emerged as well as the possible causes of language change. Taking into account the origin and education of the manuscripts' writers, the reliability of results based on such methodology was questioned and discussed too.

dr. sc. Marina Protrka Štimec, doc.
Filozofski fakultet u Zagrebu
Odsjek za kroatistiku
I. Lučića 3, Zagreb
mprotrka@ffzg.hr

Hasanaginica u koricama Fortisova morlakizma/balkanizma

U svom Putovanju po Dalmaciji (1774) Alberto Fortis posebnu pozornost posvećuje onodobnom stanovništvu Dalmatinske Zagore koje naziva Morlacima. Svoj izvještaj upotpunjuje na terenu zabilježenom Hasanagicom koju od njega preuzima i na njemački prevodi najprije J. V. Von Goethe, a nakon toga, na druge svjetske jezike, mnogi slavni pisci (W. Scott, P. Mérimée, A. S. Puškin...). Fortisov morlakizam može se čitati kao varijanta balkanizma koja predodređuje i recepciju zapisane pjesme. Predodžba Morlaka kao „plemenitog divljaka“ koju iskazuje u svom tekstu utjecala je i na razumijevanje sudbine „dvostruko potčinjene“ „plemenite Hasan-agine supruge“. Opjevana u formi balade, njezina tragedija upućuje na dijelokrug onodobnih društvenih kodova obilježenih staleškom i rodnom hijerarhijom, ali istodobno i na mogućnost njihovog prevrednovanja kroz nova čitanja i kasniju recepciju.

The epic Hasanaginica interpreted through Fortis' Morlacchism/Balkanism

In his *Travels into Dalmatia* (1774), Alberto Fortis paid special attention to the locals of the Dalmatian hinterland whom he called the Morlacchi. His travel accounts are complemented by the epic known as Hasanaginica which he recorded and translated into Italian. Lately, it was translated by J. V von Goethe into German, and into other world languages by many famous writers such as W. Scott, P. Mérimée, A. S. Puškin. Fortis Morlacchism can be understood as a variant of Balkanism that predetermines an approach to the recorded song. An image of Morlacch, shown in his text as the “noble savage”, influenced the understanding of the fate the „noble wife of Hasan Aga” „subordinated twice“. This mourning song or the ballad indicates to the social codes of the time marked by the social class heirarchy and gender hierarchy. Still, there is room for its re-evaluation and new contemporary interpretations.

dr. sc. Vlado Puljiz, prof. emeritus
Pravni fakultet u Zagrebu
Majstora Radovana 30, Zagreb
vlado.puljiz@zg.htnet.hr

Migracije u Imotskoj krajini - tristogodišnja povijest

Povijest Imotske krajine snažno je obilježena migracijama njenog stanovništva. Uzroci migracija bile su teške životne prilike, a k tome i prirodni resursi, način proizvodnje te kontakti s drugim krajevima i kulturama.

Masovne migracije pokretali su ratovi, kao npr. u doba oslobođanja od Turaka ili na kraju Drugog svjetskog rata. Značajno mjesto imale su sezonske i povremene migracije, a i tzv. torbarenje, po kojem je poznat naš kraj. Po posljedicama su najdalekosežnije bile prekomorske migracije u godinama prije Prvog svjetskog rata te gastarbajterske migracije u Zapadnu Europu 60. -ih i 70. -ih godina proteklog stoljeća.

Posljednjih desetljeća migracije su u znatnoj mjeri vezane uz školovanje, globalizacijske te postindustrijske transformacijske procese.

Uzroke i posljedice migracija treba promatrati u kontekstu posvemašnje depopulacije koja je zahvatila Hrvatsku, a posebno ovaj kraj.

Migrations in the Imotska Krajina – a three-hundred-year history

The history of the Imotska krajina is marked by migration of its population. The causes of migration were: heavy living conditions, natural resources, the way of production, and contacts with other regions and cultures.

Mass migrations were driven by wars, e.g. forced migrations during and after the Ottoman Empire collapsed or post-World War II migration. There were seasonal and occasional migrations, but also carpet-bagging activities and the movements of the local population of the time. The most negative effects were caused by overseas migrations before the First World War as well as the influx of economic migrants to Western Europe in the 60s and 70s of the past century. Over the last decades, migration has been largely influenced by education, globalization and post-industrial developments.

The causes and consequences of migrations should be observed in the context of depopulation throughout Croatia, especially this region.

Imotska krajina između ustaljenih tokova života i modernizacijskih nastojanja krajem 19. i početkom 20. stoljeća

Paralelni procesi, između dotadašnjeg tradicionalnog načina života u Imotskoj krajini i onih procesa uz koje vezujemo promjene i razvoj, a sve to unutar relativno kratkog razdoblja, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeća čine fokus ovog izlaganja. Samim time, njihova koegzistencija obuhvaća i ljudska shvaćanja o važnosti progresa, odnosno, sažima percepciju lokalnog stanovništva u odnosu na sami intenzitet tih društvenih i gospodarskih aktivnosti, ali, s pripadajućim povijesnim kontekstom i okolnostima u kojima se to događa. Usporedu s time, vanjski utjecaji također različito djeluju na tadašnje perspektive Imotske krajine, primjerice, Vinska klauzula generira osiromašenje i iseljavanje dok uzgoj duhana s pripadajućim skladištem dinamizira lokalno gospodarstvo i vidno doprinosi urbanizaciji mjesta. Naravno, sva ta i druga zbivanja imaju uočljive veze i utjecaje na ljudsku svakodnevicu Imočana u zadanom vremenskom okviru.

Life flows and modernization efforts of the Imotska krajina in the late 19th and early 20th centuries

This paper focuses on two parallel processes: one referring to the traditional way of life in the Imotska Krajina, and another affecting changes and development, at the turn of the 19th and the 20 centuries. They include human understanding of the importance of progress, i.e. view of the local population on the aspects of social and economic growth within the historical context and external influences that determined the fate of the Imotska Krajina, such as the wine clause, on the one hand, causing impoverishment and emigration and on the other hand, the economic benefit of tobacco growing and urbanization. All these and other factors significantly influenced the life of local population of the time.

dr. sc. Marko Rimac, dr. sc. Marko Trogrić
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za povijest
Put iza nove bolnice 10c, Split
mrimac@ffst.hr, mtroglic@ffst.hr

Očekivana i neočekivana smrt u Imotskoj krajini za vrijeme austrijske vladavine – ostavinski spisi i oporuke Kotarskog suda u Imotskom

U nedovoljno istraženoj povijesti Imotske krajine osobito se izdvaja slabo poznavanje života agrarnog dijela stanovništva. Neizmjereno izdašan arhivski fond Kotarskog suda u Imotskom iz doba austrijske uprava i kasnije omogućava nam uvid u „konačni račun“ svakog preminulog stanovnika Imotskog i njegove okolice. Na temelju raščlambe dijela tih spisa autori predstavljaju zaključke o odnosu pojedinca prema smrti, imovinskoj i socijalnoj pozadini tadašnjeg života te demografskim pokazateljima koji iz njih proizlaze. Rezultati se donose iz dvaju pogleda, strukturnog i dinamičkog.

Expected and unexpected deaths in the Imotska krajina during the Austrian rule - the inheritance records and wills of the District court of Imotski

An important yet insufficiently explored chapter in the history of the Imotska krajina is the way of life of the agrarian population. The rich collection of archival material of the District Court in Imotski, under the Austrian rule, provides valuable insight into the “final account” of every deceased inhabitant of Imotski and its surroundings. The analysis of a part of archival material led to conclusions about an individual's attitude toward death and property, but also about social life and main demographic indicators at that time. The research data are obtained from two different perspectives: structural and dynamic.

Zlatno doba imotske privrede pred osvit suvremenog doba – proizvodnja duhana 1884 - 1929

Cilj izlaganja je istaknuti važnost i značenje proizvodnje duhana na istočnom, "okopoljskom" području Imotskog kotara (krajine) u razdoblju od 1884. g. kada se duhan u Austro-Ugarskoj počeo saditi, pa do 1929. g. kad je nastupila velika industrijska (gospodarska) kriza. Konac 19 st. i prva četvrtina 20. st. bili su razdoblje "zlatnog doba imotske privrede". Predavanje će započeti s kratkim povijesnim kontekstom početaka proizvodnje duhana u Dalmaciji u 19. st. Nedugo nakon što je započela pokusna sadnja duhana, dalmatinsku privredu pokosila je propast vinogradarstva uzrokovana čuvenom vinskom klauzulom, ali i širenjem filoksera. Budući da mu je otkupna cijena bila dobra i kontinuirana, duhan je sve više počeo mijenjati lozu. Koliki je gospodarski značaj imotski duhan imao na prijelazu stoljeća govori podatak da je do Prvog svjetskog rata Dalmacija proizvodila polovicu duhana na prostoru tada jedne od najvećih europskih država Austro-Ugarske, a od toga "mali" kotar Imotski polovicu, odnosno oko ¼ cjelokupnog duhana na području Monarhije. U drugom dijelu bit će riječi o položaju i sudbini dalmatinskog (imotskog) duhana u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Ulaskom u novu državu dalmatinski duhan dobit će jaku konkurenciju u srbijanskom i makedonskom duhanu. Brojni hrvatski stručnjaci (R. Bićanić, S. Ožanić, R. Horvat) smatrali su kako je u novoj državi proizvodnja duhana bila zapravo sredstvo političkog pritiska iz Beograda te da je intencija bila nižim otkupnim cijenama uništiti proizvodnju hrvatskog-dalmatinskog nauštrb srbijanskog duhana. Domaće jugoslavensko tržište bilo je neznatno, a na međunarodnom jugoslavenski duhan kvalitativno nije mogao konkurirati duhanu iz SAD-a, Bugarske ili Grčke. Svake godine u Kraljevini SHS proizvodilo se dva do četiri milijuna tona duhana viška i stvarale su se velike zalihe. Zbog toga je režim nastojao značajno nižim otkupnim cijenama smanjiti proizvodnju dalmatinskog i imotskog duhana. Sadnja duhana u drugoj polovici 1920-ih postala je neisplativa te je kao izravna posljedica takve državne politike nastala nova ekonomska emigracija s područja istočne Imotske krajine u zapadnoeuropske države.

The Golden Age of Economic growth in Imotski - tobacco production from 1884 to 1929

The aim of this article is to emphasize the importance of tobacco production in the eastern field area of the Imotska krajina, when the tradition of growing tobacco started in the Austro-Hungarian Empire, in 1884 until the time of industrial crisis in 1929. The late 19th century and the first quarter of the 20th century were the “Golden Age of Economic growth in Imotski”.

The article gives a brief overview of the history of growing tobacco in Dalmatia, in the 19th century. Soon after the tobacco plant growth experiment began, the Dalmatian economy was affected by the crisis in wine production caused by the well-known wine disease and the spread of phylloxera. Since procurement prices for tobacco leaves were good and stable, they stimulated farmers to grow more tobacco than grape plants. Until the beginning of the Great War, Dalmatia as a part of the Austro-Hungarian Empire (one of the largest European states at that time) produced half of the tobacco, and a “small” Imotska krajina produced a quarter (1/4) of total tobacco, indicating to the significance of tobacco production in Imotski at the turn of the century. The second part of the article deals with the importance of tobacco production in Dalmatia (Imotski) for the economy of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (SCS)/Yugoslavia. With the establishment of the Kingdom, Dalmatian tobacco had to compete with that produced in Serbia and Macedonia. Croatian experts such as R. Bićanić, S. Ožanić, R. Horvat claimed that the newly founded state polices supporting tobacco production were used as means of political pressure from Belgrade aiming to destroy the production of Croatian-Dalmatian tobacco lowering procurement prices, in favour of Serbian tobacco. The Yugoslav tobacco market was small, and in the international market, it could not compete with high-quality tobacco from the United States, Bulgaria or Greece. Each year, the Kingdom of SCS produced two to four million tonnes of tobacco, making tobacco supplies. As a result, the regime sought to reduce the production of Dalmatian tobacco especially that from Imotski lowering procurement prices significantly. Growing tobacco in the late 1920s became unprofitable and poor economic activity consequently led to a new emigration from the eastern part of Imotska krajina to the Western European countries.

dr. sc. Darka Bilić
Institut za povijest umjetnosti
Centar „Cvito Fisković“ u Splitu
Kružičeva 7, Split
dbilic@ipu.hr

Palača mletačkih predstavnika u Imotskom prema arhivskim dokumentima

Prema sačuvanim arhivskim dokumentima, prvenstveno iz Arhiva Mletačke Republike u Veneciji, proizlazi da su mletački upravitelji tijekom obnašanja dužnosti u Imotskom boravili u kući koja je bila u posjedu Republike. Ova kuća, odnosno palača kako se navodi u arhivskim dokumentima, dijelila je sudbinu kneževih palača u gradovima na obali u drugoj polovici 18. stoljeća. Iz sačuvanih dokumenata saznaje se da je navedenoj palači krajem 18. stoljeća bila potrebna hitna obnova te su u tu svrhu u Imotski poslani državni inženjeri koji su opisali njeno zatečeno stanje i napravili troškovnike za njenu.

Archival Records on the Palace of Venetian Governors in Imotski

According to the preserved archival material, i.e. documents from the Venetian State Archives, it is evident that the Venetian governors carried out their duties there since it was owned by the Republic of Venice. The house or the Palace as referred in the documents, was left to decline as well as all other Dukes' palaces in the towns on the coast, in the second half of the 18th century. The preserved documents reveal that the most urgently needed reconstruction of the Palace was undertaken, at the end of the 18th century when the state engineers were sent to Imotski to evaluate its condition and determine the reconstruction costs.

Katarina Cvitanić, Maja Zelić
Konzervatorski odjel u Imotskom
A. Starčevića 7, Imotski
cvitanick@gmail.com, maja.zelic@gmail.com

Stambeno gospodarski sklop „Perinuša“ – uvod u istraživanje

Stambeno-gospodarski sklop Perinuša smješten je na rukavcu rijeke Vrljike u Imotskom polju i jedan je od najsačuvanijih feudalnih posjeda iz 18. st. u Dalmatinskoj zagori. Omiški plemić Giovanni (Zuane) de Franceschi se istaknuo u borbi za oslobođenje Imotskog od Turaka 1717. god., stoga u prvoj polovici 18.st. za svoje zasluge od mletačke vlasti dobiva u vlasništvo bivši turski posjed koji postaje novo sjedište ove plemićke obitelji. Naziv sklopa potječe od obitelji Perinović (Perin) koja je desetljećima upravljala imanjem i nadgledala poslove. Stambeno-gospodarski sklop se sastoji od dvije velike stambene zgrade sa ograđenim vrtovima i mlinice, a nastaje u fazama od početka 18. do početka 20. st. Istočno od mlinice je preko rijeke Vrljike vodio kameni most iz kasnog srednjeg ili ranog novog vijeka sa izvorno 20-ak lukova od kojih je danas sačuvano desetak. Stambeno-gospodarski sklop „Perinuša“ je zaštićen kao kulturno dobro, a kako su dijelovi sklopa u izrazito lošem stanju od 2011. god. se sustavno i postepeno obnavljaju sredstvima Ministarstva kulture. Izrađen je snimak postojećeg stanja i građevinski projekt sanacije sjevernog objekta, a detaljna konzervatorska i povijesna istraživanja sklopa su u početnoj fazi. Perinuša je izuzetno vrijedan arhitektonski sklop i jedini dalmatinski feud iz mletačkog doba koji je kontinuirano do danas ostao u vlasništvu iste obitelji.

An Overview of the Residential Real Estate “Perinuša”

The residential real estate “Perinuša” is located at the Vrljica River’s effluent, in the field of Imotski and is one of the most preserved feudal properties from the 18th century in the Dalmatian hinterland. As a nobleman and honourable soldier who fought for the liberation of Imotski from the Ottomans in 1717, Giovanni (Zuane) de Franceschi from Omiš, was donated that former Turkish estate in the first half of the 18th century. The name of residential property comes from Perinović family (Perin), who has managed it for decades. The complex that consist of two large residential buildings with gardens and a mill, was built from the beginning of the 18th to the

early 20th century. On the east side of the mill, there was a stone bridge over the Vrljica river from the late Medieval or Early modern times which originally had 20 arches, but only ten of them have been preserved today. The residential real estate “Perinuša” is protected cultural heritage which has been systematically and gradually renewing since 2011, due to the funding of the Ministry of Culture. Photographs of the existing conditions and reconstruction project of the northern facility were made. The „Perinuša“ complex has also been researched from historical point of view since it is valuable architectural heritage and the only Dalmatian feud from the Venetian time, which has been owned by the same family until present time.

akademik Radoslav Tomić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11, Zagreb
rtomic@ipu.hr

Filippo Naldi i Imotski

Slikar Filippo Naldi bio je prema vlastitom iskazu podrijetlom iz Firence. U službi mletačke vojske živio je i djelovao u Dalmaciji sredinom 18. stoljeća. Spominje se u Opuzenu gdje je bio upravitelj luke. Naldi je na širem dalmatinskom prostoru izradio velik broj slika vjerskoga sadržaja te nekoliko portreta. Analiziraju se njegova djela na širem dalmatinskom prostoru s posebnim naglaskom na slike u franjevačkom samostanu u Imotskom gdje je izradio skupinu svetačkih portreta (Sv. Ante Padovanski, Sv. Paskal, Sv. Bonaventura, Sv. Ljudevit) te u selima u okolini Imotskog (Slivno, Dobranje, Cista).

Filippo Naldi and Imotski

According to the painter's own testimony, Filippo Naldi comes from Florence. He lived and worked in Dalmatia serving the Venetian army, in the mid 18th century. The available data shows that he was the commander of Opuzen harbour. The artist also created many religious paintings and several portraits. This article deals with an overview and analysis of his works of art, focusing particularly on the paintings in the Franciscan monastery of Imotski, where he made the portraits of St. Anthony of Padua, St. Paschal, St. Bonaventure, St. Louis and also some paintings in the villages of Slivno, Dobranje and Cista near Imotski.

Tekstilni i vezeni liturgijski predmeti iz 17. i 18. stoljeća u Franjevačkom samostanu u Imotskom

U samostanu sv. Frane u Imotskom se do današnjih dana uspio sačuvati brojem nevelik, no ipak značajem istaknut fundus tekstilnih liturgijskih predmeta, koji unatoč tomu nije bio predmetom znanstvene obrade. Među misnim ruhom se izdvaja nekoliko ornata, odnosno dijelova ornata, za izradu kojih su upotrijebljene svilene tkanine koje se temeljem njihovih dekora mogu datirati na kraj 17. odnosno u različita desetljeća 18. stoljeća. Uglavnom se mogu pripisati mletačkim tkalačkim manufakturama. U ovom će izlaganju biti predstavljeno ukupno sedam svila koje se međusobno razlikuju po vremenu nastanka i tkalačkim tehnikama, a koje će biti analizirane usporedno s njima bliskim komparativnim primjercima koji su dosad dokumentirani ne samo na području Dalmacije i Kvarnera nego i Venecije i Veneta. Zaključno, poseban osvrt će biti pridan vrijednom i vrsno očuvanom antependiju (predoltarniku) – izloženom u samostanskoj riznici zajedno s pripadajućim rezbarenim i pozlaćenim okvirom – koji se ujedno izdvaja kao jedan od rijetkih primjeraka vezenih antependija iz 18. stoljeća sačuvanih u Hrvatskoj.

Liturgical works of textile artists from the 17th and 18th centuries preserved in the Franciscan Monastery of Imotski

The monastery of St. Francis in Imotski has preserved a small but valuable collection of liturgical textile objects, which has not been researched so far. Some liturgical vestments were made of silk and their decorations suggest they were created at the end of the 17th or during the 18th century. They can be connected with the Venetian weaving tradition. This article aims to present the collection of seven silk fabrics dating from different time periods and differing in weaving techniques. They will be contrasted to the already researched and documented items from Dalmatia, but also from Kvarner,

Venice and Venetia. The author especially focuses on the well-preserved and valuable antependium with carved and gold-plated frame (an altar frontal) exhibited in the monastery treasury, which is a rare embroidery work of art from the 18th-century preserved in Croatia.

Glazbeni kodeksi franjevačkog samostana u Imotskom

Autorica će u ovom radu dati pregled glazbene ostavštine franjevačkog samostana u Imotskom, s poglavitom namjerom njezine europske kontekstualizacije. U to će smislu akcent biti na glazbenim izvorima koji svoje poveznice imaju u talijanskom kulturnom krugu, posredstvom braće franjevac koji su skrbili za glazbeni dio liturgijskog slavlja imotskog samostana.

Arhiv samostana franjevac u Imotskom danas čuva dva zanimljiva glazbena rukopisa. Prvi od njih - Antifonarij iz 1748. predstavlja vrijedno svjedočanstvo utjecaja mletačkog glazbenog autoriteta koji je bio prisutan u samostanima Dalmacije i Slavonije. Naime, za uporabu u imotskom samostanu ovu je rukopisnu glazbenu knjigu napisao franjevac mletačke provincije iz samostana San Francesco della Vigna, Joseph Maria Cordans. Posebnost je ove glazbene knjige prisutnost triju baroknih monodijskih misa koje je Cordans nadopisao u glavni korpus knjige.

Drugi glazbeni rukopis iz Imotskog notiran kvadratnom koralnom notacijom u sistemu od četiri crte, a sadrži misne napjeve. Ovaj Gradual je prije nego li je dospio u Imotski bio u vlasništvu samostana u Živogošću, a napisao ga je godine 1665. eminentni hrvatski franjevac fra Frane Divnić (1612.-1693.). Crvenom tintom na str. 270 ovog glazbenog izvora stoji rubrika «Explicit Gradual festivum, scriptum a padre Francisco Difnico a Sico ord. Minor Reg. Obser. Prove Dalmatiae...».

Kao glazbeni pisar Divnić je sastavio najmanje 13 liturgijskih glazbenih zbornika, datiranih od 1645. do 1668. Veći dio sačuvan je u knjižnici franjevačkog samostana u Zadru: 3 sveska graduala, 2 antifonara i 2 kantuala te ostaci još triju zbornika. Recentno su otkrivena još 2 cjelovita Divnićeve rukopisna zbornika: Graduale festivum, datiran 1665, koji se čuva u Franjevačkom samostanu u Imotskom (J. Soldo), i Graduale festivum iz 1668, sadržajno identičan prethodnom, a sačuvan u Studijskoj knjižnici u Koprju (I. Cavallini).

Autorica će ovim radom temeljem glazbenih izvora 17. i 18. stoljeća ponuditi novu valorizaciju glazbenog idioma franjevac koji se njegovao u imotskom franjevačkom samostanu.

The Musical Codices of the Franciscan Monastery in Imotski

This paper presents an overview of the musical legacy of the Franciscan monastery in Imotski and its place in the wider European context. The author focuses on the preserved musical sources, associated with the Italian cultural circle, that were used by the Franciscan brothers in the liturgical celebrations of the Imotski Monastery.

The Archives of the Franciscan Monastery in Imotski preserves two valuable musical manuscripts. The first one is the Antiphonary from 1748 which indicates to the powerful Venetian musical influences affecting composers in the monasteries of Dalmatia and Slavonia. Namely, this manuscript music book was written by Joseph Maria Cordans from the Franciscan Monastery of Saint Francis at the Vineyard, the Venetian Province. The music book is specific of the three baroque Masses in the monodic style that Cordans added to the main corpus of the book.

The second musical manuscript from Imotski is specific of square musical notation which places the notes on a four line staff and contains Mass chants. Before it was brought to Imotski, this Gradual, was preserved at the Živogošće Monastery. It was written by a notable Croatian Franciscan, Frane Divnić (1612-1693), in 1665. On the page 270 of this music source, the following lines written in red ink are: «Explicit Gradual festivum, scriptum a padre Francisco Difnico a Sico ord. Minor Reg. Obser. Prove Dalmatiae...». As a music writer, Divnić composed at least 13 liturgical music collections from 1645 to 1668. Most of them have been preserved in the library of the Franciscan Monastery in Zadar: 3 volumes of Gradual, 2 Antiphonaries and 2 chants, and the remains of another three collections. Recently, two more comprehensive Divnić's manuscripts have been discovered: Graduale Festivum from 1665, which is kept in the Franciscan monastery in Imotski (J. Soldo), and Graduale Festivum from 1668 that has the same content and is kept in the Kopar Study Library (I. Cavallini).

On the basis of musical sources from the 17th and 18th centuries, the author provides a novel approach to the evaluation of the Franciscan musical idiom of the Imotski monastery.

BILJEŠKE:

BILJEŠKE:

IMPRESSUM

Znanstveni skup povodom 300-te godišnjice oslobođenja Imotskog od osmanske vlasti

Imotski, 5. - 7. listopada 2017. godine

ORGANIZATORI

Konzervatorski odjel u Imotskom
Grad Imotski - Pučko otvoreno učilište
Franjevački samostan Imotski

POMOĆ U ORGANIZACIJI

prof. dr. Boris Olujić, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
prof. dr. Marko Trogrlić, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu

UREDNIK

Ivan Alduk

PRIJEVOD SAŽETAKA NA ENGLSKI

Angelina Gašpar

OBLIKOVANJE, PRIPREMA ZA TISAK I TISAK

Alfa-2 d.o.o., Dubrovnik

**Skup se organizira novčanom potporom Županije Splitsko-dalmatinske te
pod pokroviteljstvom Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti**